

KULTUR MINNES VÅRD

5·84

I DETTA NUMMER

Dokumentation av byggnadsminnen
Våtslätter

Digitalisering av redan tidigare utgivna vetenskapliga publikationer

Dessa fotografier är offentliggjorda. Vi använder oss därför av en undantagsregel, 23 § lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL). Undantaget innebär att offentliggjorda fotografier får återges digitalt i anslutning till texten i en vetenskaplig framställning som inte framställs i förvärvssyfte. Fotografier och text i denna framställning märks med ©. Den som vill använda fotografi eller text behöver ta reda på om det kan göras inom ramen för upphovsrätten, eller be upphovspersonen om tillstånd.

2022-09-01

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

KULTUR MINNES VÅRD

NUMMER 5 / 1984

Information utgiven av
Riksantikvarieämbetet

POSTADRESS
Box 5405
114 84 Stockholm

BESÖKSADRESS
Storgatan 41

Tel: 08/783 90 00

ANSVARIG UTGIVARE
Roland Pålsson

REDAKTIONSKOMMITTE
Kerstin Alexandersson
Nanna Cnattingius
Kelvin Ekeland
Erland Lagerlöf
Sven E Noreen
Krister Ström
Keith Wijkander

REDAKTÖR
Ann Catherine Bonnier

SÄTTNING
Barbro Fjellström, Intergrafica
Anna-Greta Hellqvist, RAÄ
Martin Kristenson

TRYCKNING
Civiltryck AB
Stockholm
dec 1984

ISSN 0346-9077

INNEHÅLL

- 1 **Dokumentation av byggnadsminnen**
Boel Almqvist berättar om hur ämbetet samlar uppgifter om landets byggnadsminnen och hur länsstyrelserna sprider information till allmänheten
- 7 **Våtslåtter. Myren som kulturlandskap**
De norrländska våtslåttermarkerna är ett odlingslandskap som snabbt försvinner. *Clas Tollin* skriver om en inventering av våtmarkerna
- 13 **En sydsvensk madslåtterbonde**
Erling Svensson berättar i ord och bilder om våtslåttern i forna dagars Västergötland
- 16 **35:223 - bevarandeintressenas svar på 5:3**
Kelvin Ekeland skriver om hur man kan skydda kulturhistoriskt intressanta restmarker
- 18 **Fornminnesbeslut under fem år**
En statistik över länsstyrelsernas beslut från de senaste budgetåren presenteras av *Dan Carlsson*
- 28 **Ekomuseer**
Vad är ett ekomuseum? *Nanna Cnattingius* reder ut begreppet och berättar om de svenska planerna
- 31 **Ironbridge Gorge Museum**
Örjan Hamrin och *Hans Rehnberg* har rest i England och tittat på ett "totalmuseum"
- 34 **Två nya museer**
Ett länsmuseum i Uddevalla och ett museum i Eketorps fornborg på Öland har öppnats i år
- 38 **Ett nytt liv. Kulturminnesvårdsarbete för äldre**
Att äldre människors kunskap och erfarenheter kan användas till glädje och nytta för hembygden visar ett försök
- 39 **Kulturminnesvårdsprogram**
I den fysiska riksplaneringens efterföljd arbetar man med program för de olika länen, vilket ibland också resulterar i utställningar och information till allmänheten
- 43 **Aktuell litteratur**

Kulturminnesvårdsprogram

Program för vård av kulturminnen håller på att tas fram i hela landet. De kan ses som en direkt följd av kulturminnesvårdens engagemang i den fysiska riksplaneringen. Programarbetet har framskridit på olika sätt, med skilda metoder och tidsplaner. I några län har innehållet i programmen förts ut till en större krets genom affischer, utställningar och studiematerial.

Uppland

När arbetet med det uppländska kulturminnesvårdsprogrammet påbörjades 1979 stod det redan från början klart, att arbetet skulle ske i nära samverkan mellan Upplandsmuseet och länsstyrelsen. Från båda håll ställdes pengar till förfogande och från 1979 till 1981 kunde en extra antikvarie arbeta på länsmuseet med att sammanställa det stora kunskapsmaterialet om Uppsala län. Den bearbetning av materialet, som därefter vidtog, med många personer inblandade, har nu resulterat i fyra populärt hållna böcker med samlingsnamnet *Bygd att värda*. Vi beskriver genom ett antal uppsatser olika sidor av den uppländska kulturhistorien, hela tiden med inriktning på vilka spår olika näringar och verksamheter avsatt i kulturlandskapet. Från hela länet presenteras också ca 150 kulturmiljöer, som särskilt tydligt illustrerar olika kulturhistoriska skeden och företeelser. Dessa miljöer har sammanställts kommunvis och beskrivs i text, kartor och bilder. Till böckerna har tryckts en särskild *affisch*, som sänts ut till ca 1 500 mottagare runtom i länet, offentliga institutioner, banker, hotell, turistbyråer mm. Böckerna finns att köpa på ett 10-tal försäljningsställen i kommunerna, hos bok- och pappershandlare, tobakshandlare och liknande.

Uppsala läns kulturminnesvårdsprogram har fått titeln *Bygd att värda*. Här beskrivs länets kulturhistoriska utveckling och de spår som olika verksamheter avsatt i landskapet. Arbetet har utförts gemensamt av länsstyrelsen och Upplandsmuseet och redovisas i fyra böcker, som fått en sammanhållen grafisk utformning.

Bygd att värda. Upplands fornminnesförenings förlag. 1984. Pris del 1 75 kr, del 2-4 45 kr. Böckerna finns på Upplandsmuseet, Box 2076, 750 02 Uppsala, samt hos Studentbokhandeln och Lundequistiska bokhandeln i Uppsala.

Kunskapsmaterialet presenteras dessutom i en *utställning*, också den med namnet *Bygd att värda*. Utställningens motto är "bygden omkring oss berättar våra historia". Dess främsta mål är att lära besökaren att se kulturlandskapet som en historieskrivning av människans verksamhet under tidernas lopp. Utställningen tar därför upp exempel på detta från olika delar av Uppsala län. Fullskaliga byggnadsrekonstruktioner, små landskapsmodel-

ler, föremål och bilder skall hjälpa besökaren att förstå kulturlandskapets historia.

Utställningen *Bygd att värda* har sedan den 2 juni visats i Upplandsmuseet men skall efter den 28 oktober turnera mellan länets övriga kommuner. I varje kommun har Upplandsmuseet erbjudit skolan kostnadsfria *visningar* med museilärare. Arbetsuppgifter för skolklasser finns utarbetade. I anslutning till utställningen ordnas också fö-

Parti av utställningen *Bygd att värda*. T h skymtar en av konstnärinnan Eva Rahmqvists landskapsmodeller. Foto Tommy Arvidson, Upplandsmuseet.

reläsningar av antikvarierna vid Upplandsmuseet kring temat *Bygd att värda*.

Glädjande nog har också bildningsförbunden i länet visat stort intresse för kunskapspaketet *Bygd att värda*. För närvarande förbereds tillsammans med länsbildningsförbundet en studievägledning till böckerna. Vi vill gärna tro, att kulturminnesvårdsarbetet blir enklare och mera effektivt om så många som möjligt delar våra kunskaper om kulturlandskapet och dess historia.

Vi går nu vidare med bok nummer fem i serien *Bygd att värda*. Denna avslutande del skall innehålla det åtgärdsprogram som ännu saknas. Vi kommer också att intensifiera kontakterna med kommunerna och med stöd av länsprogrammet hjälpa till i arbetet med de kommunala kulturminnesvårdsprogrammen. □

Kjell-Håkan Arnell

Skåne

Länsstyrelserna i Kristianstads och Malmöhuslän har i nära samarbete med Skånes hembygdsförbund och kommunerna utarbetat kulturminnesvårdsprogram för Skåne. Det är avsikten att programmet även skall kunna användas vid undervisning och på annat sätt bidra till information om de skånska kulturhistoriska sammanhang, som vi kan uppleva i dagens landskap.

Med utgångspunkt från programmet har vandringsutställningen *Skånsk kulturbygd* producerats av Kulturen i Lund och Skånes hembygdsförbund i samarbete med länsstyrelsen och med

SKÅNSK KULTURBYGD

Till vandringsutställningen Skånsk kulturbygd har både en färgaffisch och ett texthäfte producerats.

Kulturminnesvården värnar om våra miljöer

medel från Malmöhus läns landsting. Länsantikvarien har varit idégivare och arkitekt Anna-Margrethe Thagard har stått för utformningen.

Utställningen skildrar fyra landskapsavsnitt: slätten, slottslandskapet, skogsbygden och staden. Utställningen har gjorts i form av en monter, som enligt min blygsamma mening är genial. En spegel som ställts diagonalt, gör att varje landskapsavsnitt tycks uppfylla hela montern. Monterskåpet

är 1,25x1,25 m, höjd 0,5 m. Den ställs på ett demonterbart bord, vars skiva fungerar som skyddsskiva på monterns ovansida vid transport. Största breddmått vid montering är 88 cm — dörröppningar är i regel 90 cm!

Till utställningen finns också ett texthäfte: *Skånsk kulturbygd*, där de fyra landskapsavsnitten skildras. På en enda A4-sida visas i ord och bild förut-

sättningar för odling och utveckling och spår av dessa från stenålder till nutid.

En vacker affisch med sex färgbilder illustrerar budskapet i kulturminnesvårdsprogram och utställning: Kulturminnesvården värnar om våra miljöer.

Carin Bunte

38 § BYGGNADSSTADGAN

38 § Byggnadsstadgan

En byggnad eller annan utövning som tillhör ett sådant område som avses i denna stadgans 38 § skall inte byggas om eller byggas om till annat ändamål än det för vilket den ursprungligen byggdes, om det inte kan ske utan att det skadar områdets utseende eller dess kulturhistoriska värde.

Enligt 38 § byggnadsstadgan skall alla byggnader, utom i utövning av jordbruk eller annan verksamhet som inte innebär byggande eller ombyggnad, byggas enligt bestämmelserna i denna stadgans 38 § om det inte kan ske utan att det skadar områdets utseende eller dess kulturhistoriska värde.

I vissa områden med särskilt stort värde för sin kulturhistoriska utveckling skall byggandet av nya byggnader och ombyggnader av befintliga byggnader vara tillåtet endast om det inte skadar områdets utseende eller dess kulturhistoriska värde.

Västmanland

I Västmanlands län med drygt 250 000 invånare, bosatta i 11 kommuner, började arbetet med kulturminnesvårdsprogram våren 1980. Länsstyrelsen lämnade medel ur anslag för större regionala undersökningar. I mars 1981 kunde länsstyrelsen i samarbete med läns museet i Västerås distribuera skriften *Den kulturhistoriska utvecklingen i Västmanlands län. Kulturminnesvårdsprogram. Del 1*. Det var en sammanställning av inventeringsmaterial, som utnyttjades för analys av länets kulturminnen.

Rapporten blev mycket efterfrågad, inte minst av skolor och studieförbund. Den har senare tryckts i en andra upplaga. Därefter har arbetet fortsatt genom att förslag till kommunala program tagits fram. Arbetet har utförts genom projektanställning under ledning av länsantikvarie/länsmuseum och delvis bekostats genom bidrag från riksantikvarieämbetet.

Förslagen till kommunala program redovisar de kulturhistoriskt intressanta objekten men även deras behandling i den fysiska riksplaneringen, i kommunöversikt samt gällande förordningar. Det viktigaste är de förslag som ges till vård och bevarande.

När programförslagen har överlämnats till respektive kommun, har det noga framhållits att de är arbetsunderlag för kommunala ställningstaganden. Som ett komplement till förslagen har läns museet utarbetat mindre skärmutställningar i samarbete med kommunerna, i syfte att stimulera till kunskap och debatt. Tio av elva kommuner har deltagit.

Nu under hösten 1984 finns utställningarna uppställda i kommunalhus och bibliotek runt om i länet. Vidare har *debattafnarna* arrangerats och i kommunerna har arbetsgrupper bildats för att behandla förslagen. Förutom tunga politiker, stadsarkitekter och ledamöter från kulturnämnder har i stor utsträckning hembygdsföreningarnas representanter inbjudits att delta.

Enligt tidigare uppgjord plan förväntas de politiska besluten om de kommunala kulturminnesvårdsprogrammen till årskiftet. Därefter skall även ett länsprogram tas fram och fastställas. □

Krister Ström